

ҮНДЭСНИЙ АУДИТЫН ГАЗАР
АРХАНГАЙ АЙМАГ
ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР

Нутгийн захиргааны ордон, А корпус, 2 дугаар баг,
Эрдэнэбулган сум, Архангай аймаг, 65139,
Утас/Факс: (976) 7033 3141,
Цахим шуудан: arkhangai@audit.gov.mn

2024.08.08 № 348

танай _____-ны № _____-т

Дүгнэлт хүргүүлэх тухай

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйл, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.5, 37.10, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт түүний удирдлагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.4 дэх хэсэгт заасан Төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд 2024 оны Аймаг, сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ээлжит сонгуульд оролцох Монголын хүний төлөө нам сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянаж, дүгнэлт гаргалаа.

Үүрэг хариуцлагын талаарх мэдээлэл

2024 оны Аймаг, сумын, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигч нь сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрөө Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ээлжит сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт түүний удирдлагын тухай хууль, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт нийцүүлэн боловсруулж, санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын талаарх тооцооны хамт ирүүлж, хуульд заасны дагуу дүгнэлт гаргуулах үүрэг хүлээнэ.

Дүгнэлтийн үндэслэл

Төрийн аудитын байгууллага нь 2024 оны Аймаг, сумын, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянан үзэхдээ MNS 6817-1:2020 Төрийн аудит, Тулгуур зарчим, Төрийн аудит, MNS 6817-6:2020 Төрийн аудит, Нийцлийн аудитын зарчим, Төрийн аудит, MNS 6817-8:2020 Төрийн аудит, Нийцлийн аудит стандартыг удирдлага болгон Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025-2026 оны

650230534

төсвийн төсөөллийн тухай хууль, холбогдох бусад байгууллагаас авсан тайлан судалгаа мэдээллийг тус тус шалгуур болгон авч үзсэн.

Дүгнэлт

Монголын хүний төлөө намын Аймаг, сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох мөрийн хөтөлбөрийн зорилт, арга хэмжээ нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.3 дахь хэсэг, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.3 дахь хэсэг, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан тусгай шаардлагад тус тус нийцсэн байна.

Монголын хүний төлөө намын мөрийн хөтөлбөр (...⁶... хуудас)-ийг хавсаргав.

Хувийг: "Архангай аймгийн Сонгуулийн хороо"-нд

Хавсралт ⁶ хуудастай.

ДАРГА, ТЭРГҮҮЛЭХ АУДИТОР

Т.БАЙГАЛМАА

**2024 ОНЫ
АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, СУМ ДҮҮРГИЙН
ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН
ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН
МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨР**

1. МОНГОЛЫН ХҮНИЙ ТӨЛӨӨ НАМЫН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Монголын Хүний Төлөө Нам нь Монгол Улсдаа хүнлэг энэрэнгүй, хүн төвтэй, иргэний эрх зүйт нийгмийг цогцлоож, хуульт ёсыг дээдлэн, хөгжил дэвшилд манлайлж, иргэний хяналт бүхий төрийн тогтолцоог байгуулах эрхэм зорилгыг баримтална.

Иргэний хяналтын тогтолцоо нь төрийн албан хаагчдын сахилга бат, ёс зүй, төрийн болон нийтийн хөрөнгөний зарцуулалт, хууль тогтоомжийн биелэлтэнд хяналт тавих арга, замаар хэрэгжинэ. Түүнчлэн,

Бид:

1-рт: Монгол Улсын үлэмж баялаг нь хүн **Та** хэмээн дээдэлнэ;

2-рт: Аливаа бодлогыг эрүүл агаар, эрүүл хүнс, эрүүл орчин, эрүүл эрх зүй, эрүүл нийгмийн шаардлаганд нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ;

3-рт: Тулгар төрийг хүчирхэг, хяналттай, тогтвортой, алсын хараатай, хэтийн бодлогоор цогцлоон байгуулж, Монгол төрийн бахархалыг бүрдүүлнэ;

4-рт: Нийтийн эрх ашгаар хувийн эрх ашгийг хязгаарлаж, нийгмийн баялгийг шударга хуваарилан, олигархи бүлэглэлийн эрх мэдэл, хөрөнгө мөнгөний шунал тачаалыг хязгаарлан зогсоож, хөдөлмөрөө шударгаар үнэлүүлдэг бүтээлч, үйлдвэрлэгч үндэсний дундаж давхаргыг хүчирхэгжүүлнэ;

5-рт: Хүчтэй нь хүчгүйгээ захирдаг адгуусны хуулийг халж, соёлт нийгмийг оюун ухаан, амьдралын туршлагаараа залж удирдах, хөдөлмөр чадвараараа манлайлах, мэдлэг, боловсролоо дээдэлсэн, ёс зүйтэй, оюунлаг, нийгмийг цогцлоон байгуулна;

6-рт: Хууль цаазын өмнө хэн боловч тэгш эрхтэй байх зарчмыг хангах үүрэгтэй шүүхийн байгууллагыг шударга, тэнцвэртэй байлгах зорилгоор төр болон ард түмэн нь эрх мэдлээ хамтран хэрэгжүүлдэг шүүх байгууллагын сонгодог хувилбарыг нэвтрүүлж хэрэгжүүлнэ;

7-рт: Гадаадын аливаа этгээдтэй эрх тэгш, нөхөрсөг харилцааг баримтлах хэдий ч Монгол Улсад Монгол хүний зүй ёсны эрх ашгийг дээдлэн эрхэмлэнэ;

8-рт: Ард олны эв нэгдлийг бэхжүүлэн, Монгол улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг бататгана;

9-рт: Өвөг дээдсээс уламжлан ирсэн газар нутаг, их түүх, уламжлалт соёл, байгалийн баялгаа хайрлан дээдэлж, эх орны баялаг, түүхий эдийг боловсруулан, баяжуулах үйлдвэрлэлийн бодлогыг хөхиүлэн хөгжүүлнэ;

хэмээн дурдваас,

Өнө эртний өвөг дээдсийн сургаалыг санаж, ташаарсан алдааг нь давталгүй сургамж хэмээн үзэж, нүүдэлчин удмын суу ухааныг биширч, өнөө цагийн эрдэмтэн судлаачдаа өргөн дээдэлж, Мөнх Хөх Тэнгэрийн ивээл дор **МОНГОЛЫН ХҮНИЙ ТӨЛӨӨ НАМ**-ыг үүсгэн байгуулж, даяар улс олноо зарлан тунхаглав.

УЛААНБААТАР ХОТ

2017 оны 2-р сарын 17-ны өдөр

3.1.3. ЭМД-н оновчтой, үр дүнтэй, энэрэнгүй хувилбарыг боловсруулж нэвтрүүлнэ.

3.2. Хүн амын өсөлт

- 3.2.1. Хүн амын өсөлт нь улсын хөгжлийн чухал хэсэг бөгөөд эдийн засгийн эрчимтэй өсөлтийн гол үзүүлэлт гэж үзнэ.
- 3.2.2. Улсын орны эдийн засгийн чадавхи сайжирч, иргэдийн ирээдүйдээ итгэх итгэл нэмэгдэх нь хүн амын өсөлтөнд сайнаар нөлөөлөх тул урамшууллын оновчтой бодлого нэвтрүүлнэ.

3.3. Ажилгүйдлийг бууруулах бодлого

- 3.3.1. Ажлын байрыг нэмэгдүүлэх бүхий л боломжийг эрэлхийлж ашиглана /хүүхэд хүмүүжүүлэн, саатуулж, сургадаг цэцэрлэг, сургууль, өдөр өнжүүлэх нь хүүхдийн эцэг эхэд ажил хийх чөлөө зав олгох үүрэгтэй юм/.
- 3.3.2. Ажлын байр олноор бий болгож, төсвийн ачааллыг багасгадаг жижиг дунд аж ахуйнуудыг татварын хөнгөлөлт, санхүүгийн урамшуулал, дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх эрхзүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 3.3.3. Боловсролын бодлого, мэргэжлийн сургалт, зээлийн бодлого зэрэг нь ажилгүйдлийг багасгахад чиглэгдэх бодлого, зорилгыг хэрэгжүүлэх эрхзүйг таатай орчныг бүрдүүлэхийг төлөө ажиллана.

3.4. Нийгмийн халамж

- 3.4.1. Нийгмийн халамж нь зорилтот бүлэгтээ чиглэж, хүрч байх бүртгэл тооцооны тогтолцоог бүрдүүлнэ. Халамжийн хавтгайрсан бодлогоос зайлсхийж, бэлэнчлэх сэтгэлгээг багасгана.
- 3.4.2. Бие дааж амьдрах болон хөдөлмөрлөх чадвар нь хязгаарлагдмал иргэдийг айх аюулгүй, санаа амар амьдрах нийгмийн тогтолцоог хэрэгжүүлнэ.

4. БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ БОДЛОГО

4.1. Ерөнхий боловсрол

- 4.1.1. Боловсролын салбар онцгой салбар, онцгой хандлага, бодлого шаардлагатай суурь салбар. Он цагийн хэлхээсээр харвал ирээдүйг бүтээгч салбар, бид хэн байх, бид юунд бэлэн байх, бид өрсөлдөх чадвартай эсэх, бид хөгжиж чадах эсэхийг тодорхойлох онцгой өвөрмөц салбар гэдгийг ухааран хандах болно.
- 4.1.2. Боловсролын салбарыг онцгойлон анхаарах бодлого хэрэгжүүлнэ. Ирээдүйд улс орны хөгжлийг тодорхойлох иргэдийг хүмүүжүүлэх, монголчууд юунд бэлдэх, дэлхийн түвшинд өрсөлдөх чадвартай болгох, цаашдын эрчимтэй хөгжлийг тодорхойлогч салбар хэмээн үзнэ.
- 4.1.3. Боловсролын тогтолцоог тогтвортой, байнга хөгждөг байдлаар зохион байгуулна. Үндэсний эрдэмтэн мэргэд, багш сурган хүмүүжүүлэгч нарын хүчээр үндэсний онцлогийг харгалзсан боловсролын хөтөлбөрийг боловсруулна. Боловсролын хөтөлбөр нь сургуулийн өмнөх, бага, дунд, ахлах сургуулийн боловсрол, мэргэжлийн, тусгай, дээд боловсролын зэрэг бүх салбар шатлалыг хамарсан шинжлэх ухаанч, цогц бодлого байна.
- 4.1.4. Боловсролын салбарын хөгжлийн хөшүүрэг нь багш, сурган хүмүүжүүлэгчдийн хөдөлмөрийн үнэлгээ бөгөөд багш, сургагчдын нийгмийн баталгааг сайжруулснаар тэдний нэр хүнд, боловсрол, мэдлэг дээшилж, боловсролтой, соёлтой **МОНГОЛ ХҮН** бэлтгэх тогтолцоо бүрэлдэнэ.

- 5.1.2. Үндэсний мөнгөн тэмдэгтийг долларын түрэмгий нөлөөнөөс хамгаалах, гадаад худалдааны орлого үндэсний банкаар дамждаг тогтолцоог бий болгож хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.3. Төсвийн бодлого нь улсын төсөв бүрдүүлэхийн зэрэгцээ дотоодын зах зээл, хүнсний аюулгүй байдлыг давхар хамгаалж байх бодлогыг баримтална.
- 5.1.4. Банк санхүүгийн тогтолцоог эрүүл, ёс зүйтэй шударга болгож, хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн таатай нөхцөл бүрдүүлэх чиглэлд ажиллана.
- 5.1.5. Эдийн засаг, үйлдвэрлэлийг дэмжих гаалийн, онцгой, ашгийн татварын зохистой бодлого явуулна.
- 5.1.6. Жижиг аж ахуйн нэгжүүд татвар төлж, төсөв бүрдүүлэхээс гадна ажлын байр олноор бий болгодог онцлогийг харгалзаж дэмжлэг үзүүлнэ.

5.2. Хөдөө аж ахуй

- 5.2.1. Хөдөө аж ахуй, мал аж ахуй, газар тариалан нь улсын хүнсний аюулгүй байдлыг хангаж, хүн ардын эрүүл, урт наслалтын үндэс гэж үзнэ.
- 5.2.2. Монгол улсын өсөж, үрждэг баялаг болох мал сүргийг үр дүнтэй, зөв зохистой хөгжүүлснээр өрсөлдөх чадварыг нь дээшлүүлэх бөгөөд орон нутагт ажлын байр бий болгох, төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх эх үүсвэр хэмээн үзэж дэмжиж ажиллана.
- 5.2.3. Нүүдлийн мал аж ахуй нь эрчимжүүлсэн мал аж ахуйтай зэрэгцэн хөгжиж, давуу талаа илэрхийлэн өрсөлдөх ёстой уламжлалт суурь салбар мөн гэж үзнэ.
- 5.2.4. Мал эмнэлэгийн нэгдсэн бодлого, нэгдсэн мэдээлэл, нэгдсэн хяналт, нэгдсэн хангалт, нэгдсэн сүлжээгээр мал сүргийг эрүүл байлгаж дотоодын болон экспортын чанар шаардлага хангана.
- 5.2.5. Малчин-үйлдвэрлэгч-борлуулагч гэсэн хамтарсан хэлбэрээр ажиллах хоршооллын бодлогыг дэмжинэ.

5.3. Газар тариалан

- 5.3.1. Тариалангийн аж ахуй нь улсын хүнсний аюулгүй байдлыг хангаж, хүн ардын эрүүл, урт наслалтын үндэс гэж үзнэ.
- 5.3.2. Экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.

5.4. Аж үйлдвэр

- 5.4.1. Дэлхийн нийт хэрэглээний зах зээлийн 25%-ийг бүрдүүлдэг том гүрнүүдийн дунд оршдог давуу талаа ашиглан үйлдвэрлэгч, экспотлогч улс болох бүрэн боломжтой гэж үзнэ.
- 5.4.2. Дотоодын түүхий эдийн үйлдвэрлэл, боловсруулалтыг түлхүү дэмжинэ.
- 5.4.3. Байгальд хор хөнөөлгүй, технологийн дэвшилтэт үйлдвэрүүдэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- 5.5. Худалдаачид нь нийгмийн эрчимтэй хөгжилд томоохон хувь нэмэр оруулдаг бөгөөд зах зээлийг соргогоор мэдэрч зохицуулах, судлах, үйлдвэрлэл хөгжүүлэх томоохон хүчин болохын хувьд үйл ажиллагааг нь дэмжиж, борлуулалтыг нэмэгдүүлэх бодлого баримтална.

5.6. Уул уурхай

- 5.6.1. Байгалийн бүх баялаг ард түмний өмч гэсэн Монгол улсын Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалаар хариуцлагатай уул уурхайн хөгжлийг зохицуулна.

6.4.2. Хүний эрхийг хангах, хамгаалахад чиглэсэн хууль эрх зүйг сахиулдаг иргэний хяналтын тогтолцоог байгуулна.

6.5. Шүүх засаглал

6.5.1. Бүх шатны шүүгчид нь хараат бусаар, шударгаар ажиллах боломжтой шүүхийн тогтолцоог бий болгох хууль эрхзүйн орчинг бүрдүүлнэ.

6.5.2. Монгол улсын нэрийн өмнөөс төрийн төлөөлөл шүүгч, ард түмний төлөөлөл нар хамтран шийдвэр гаргадаг тогтолцоог сэргээнэ.

6.5.3. Шүүхийн байгууллагыг шударга, тэнцвэртэй байлгах зорилгоор төрийн төлөөлөл болох шүүгч нь ардын төлөөлөгчтэй хамтран, хараат бус, шударга шийдвэр гаргадаг байх эрхзүйн орчинг бүрдүүлнэ.

6.5.4. Хүн өөрийгөө болон бусдыг өмгөөлөх эрхийг чөлөөтэй болгож нээнэ.

6.6. Хүчний байгууллагын шинэчлэл

6.6.1. Хууль хяналтын байгууллагууд "Гүйцэтгэл – цагдаа, хяналт – прокурор, шийдвэр – шүүх" гэсэн схемийн дагуу хараат бус, шударгаар үйл ажиллагаа явуулдаг байх хууль эрхзүйн таатай орчинг бүрдүүлэхийн төлөө ажиллана.

7. АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ГАДААД ХАРИЛЦААНЫ БОДЛОГО

7.1. Батлан хамгаалах

7.1.1. Хугацаат цэргийн алба нь батлан хамгаалахын үүрэг гүйцэтгэхийн зэрэгцээ залуучуудыг эх оронч сэтгэлтэй, бие бялдар, хүмүүжлийн өв тэгш хөгжилтэй, хамтран ажиллах чадвартай, бүтээн байгуулах тэмүүлэлтэй болгох сургалт хүмүүжлийн оновчтой хөтөлбөр байхаар хэрэгжүүлнэ.

7.2. Гадаад харилцаа

7.2.1. Төвийг сахих, эвсэлд үл нэгдэх, цөмийн зэвсэггүй бүс байх уламжлалт бодлогоо баримтлахыг чухалчилна.

7.2.2. Дипломат харилцаа нь аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолыг хангах, бүх салбар дахь харилцааг дэмжих, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх зорилготой ажиллана.

7.2.3. Дэлхийн аль ч улсад Монгол улсын иргэний эрхийг хангах, хамгаалах бодлогыг баримтлана.

7.3. Гадаадын хөрөнгө оруулалт

7.3.1. Монгол хүний хөдөлмөрийн үнэлэмжийг дээшлүүлж дэлхийн түвшинд дүйцүүлэх гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.

7.3.2. Дотоодын зах зээлд хамгаалах шаардлагатай чухал салбарыг тодорхойлж, уг салбарт гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хэт давамгай байдлыг хязгаарлана.

7.4. Гадаад худалдаа

7.4.1. Мөнхийн 2 хөрштэйгээ харилцан ашигтай, оновчтой харилцаа, худалдааны бодлогыг баримталж харьцана.

7.4.2. Гадаад худалдааны гэрээ, бодлогоор дотоод үйлдвэрлэлээ хөгжүүлэх чиглэл, захиалга хийдэг тогтолцоог үүсгэнэ.

< ----- >

- 8. Дэд бүтцийн яам – эрчим хүч, тээвэр, барилга**
- a. Эрчим хүч – хөгжлийн суурь хангамж
  - b. Тээвэр – эдийн засгийн хөгжлийн судас
  - c. Барилга – стандарт гаргах, гүйцэтгэлийг хувийн хэвшил
- 9. Аж үйлдвэрлэлийн яам**
- a. Хөдөө аж ахуй
  - b. ХАА-н түүхий эд дээр суурилсан үйлдвэрлэл
  - c. Газар тариалан, хүнсний ногоо
  - d. Газар тариалангийн бүтээгдэхүүн дээр суурилсан үйлдвэрлэл
  - e. Оюуны бүтээл дээр суурилсан үйлдвэрлэл
  - f. Машин тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл
  - g. Газрын баялагт суурилсан үйлдвэрлэл
  - h. Аялал жуулчлал

